

František Rosenberger a Viliam Emler (Život a dielo banskobystričského zlatníka a jeho najlepšieho žiaka)

FILIP GLOCKO

Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici

Francis Rosenberger and William Emler (Life and work of goldsmith of Banská Bystrica and his apprentice)

Abstract: In the 19th century, there were 15 goldsmiths' masters working in the guild of Banská Bystrica. Beside the greatest and most famous goldsmith Samuel Libay (1782 – 1866), there were also goldsmiths who had tried to save the glory and shine of this craft. Francis Rosenberger (1799 – 1882), a goldsmith master from Pest had belonged to them. He had trained numerous young goldsmiths with his son and goldsmith master Anton Rosenberger among these apprentices. Francis Rosenberger was several times at the forefront of the goldsmith's guild in the position of a superior. One of his most famous pupils was William Emler (1839 – 1897), who had made an extraordinary contribution to preserve a part of the goldsmith's workshop of the masters Francis Rosenberger and Samuel Libay.

Keywords: Banská Bystrica, goldsmithy, guild master, Francis Rosenberger, William Emler, guild coffer, seal

Na začiatku 19. storočia nastupuje v spoločnosti nový konzument umenia – mladé meštianstvo. Podľa svojich potrieb a finančných možností si objednáva väčšinou úžitkové predmety dennej potreby, boli to najmä doplnky stolového riadu a príbory. Keďže išlo väčšinou o drobné či bežné nákupy, objednávateľ i odberateľ ostávali zväčša anonymní. V 19. storočí odpadá i niekdajší bohatý odoberateľ zlatníckych výrobkov – cirkev, veľkolepé dary prestali dávať aj bohatí meceni. Zostatky gotických liturgických artefaktov v klenotniciach kostolov doplnili v období protireformácie honosné súpravy, často viedenských sakrálnych nádob. Zo zlatníka sa stal v priebehu 19. storočia obchodník, ktorý predával zlatnícky tovar väčšinou už strojovo vyrobený vo veľkých dielňach, alebo importovaný z Viedne. Zlatník realizuje už len menšie, nenáročné objednávky, alebo sa venuje opravám starších umeleckých produktov.¹

¹ TORANOVÁ, Eva: *Zlatníctvo na Slovensku*. Bratislava : Tatran, 1983, s. 27.

Do zrušenia banskobystrického cechu zlatníkov 22. februára 1872 zákonným článkom VIII. (tzv. priemyselný zákon) pracovalo v Banskej Bystrici v 19. storočí pätnásť zlatníckych majstrov:²

- *Samuel Libay* spomína sa v rokoch 1807 – 1860,
- *Juraj Sodomka* spomína sa v rokoch 1814 – 1849,
- *Daniel Keller* spomína sa v rokoch 1812 – 1835,
- *František Rosenberger* spomína sa v rokoch 1823 – 1879,³
- *Juraj Petrovics* spomína sa v roku 1826,
- *Karol Miškovský* spomína sa v rokoch 1852 – 1870,⁴
- *Jozef Mikoviny* spomína sa v rokoch 1830 – 1833,
- *Alojz Herritz* spomína sa v rokoch 1834 – 1845,⁵
- *Pavol Kupec* spomína sa v rokoch 1843 – 1845,
- *Samuel Keller* spomína sa v rokoch 1858 – 1872,
- *Anton Rosenberger* spomína sa v rokoch 1863 – 1864,
- *František Francisci* spomína sa v rokoch 1869 – 1872,⁶
- *Ján Francisci* spomína sa v roku 1869,
- *Viliam Emler* spomína sa v rokoch 1871 – 1872,⁷
- *Jozef Szentpétery* čestný člen cechu od 12. januára 1845.⁸

V zlatníckom remesle Libayovej dielne v druhej polovici 19. storočia kontinuálne pokračovali zlatnícky majster *František Rosenberger* a jeho žiak *Viliam Emler*, ktorý sa mimoriadnym spôsobom zaslúžil aj o zachovanie časti zlatníckej dielne majstrov Františka Rosenbergera a

² Poznámka autora: Na príprave článku mi pomohli a ďakujem: PhDr. *Igor Graus*, PhD., riaditeľ Štátneho archívu v Banskej Bystrici za sprístupnenie archívneho materiálu, PhDr. *Juraj Turcsány*, riaditeľ Štátneho archívu v Bratislave, pracovisko Archív Modra za preklady z nemeckého jazyka historických prameňov a rodina Rothe.

³ GLOCKO, Filip: Cukorníčka z bieleho striebra (Dielo zlatníka Františka Rosenbergera v zbierkach Stredoslovenského múzea). In: *Bystrický Permon*. roč. XIV, č. 2, jún 2016, s. 6.

⁴ GLOCKO, Filip: Strieborné príborové solitéry (Život a dielo zlatníka Karola Miškovského v zbierkach Stredoslovenského múzea). In: *Bystrický Permon*. roč. XVI, č. 2, jún 2018, s. 3.

⁵ GLOCKO, Filip: Krstný medailón zo striebra (Život a dielo zlatníka Alojza Herritza v zbierkach Stredoslovenského múzea). In: *Bystrický Permon*. roč. XIV, č. 3, október 2016, s. 6.

⁶ GLOCKO, Filip: Kolekcia filigránskych gombíkov (Život a dielo zlatníka Francisciusa Francisciho v zbierkach Stredoslovenského múzea). In: *Bystrický Permon*. roč. XV, č. 4, december 2017, s. 5.

⁷ GLOCKO, Filip: Zlatnícky stôl, nákovy, polica a stojan na zlatnicke nákovy (Život a dielo zlatníka Vilmosa Emlera v zbierkach Stredoslovenského múzea). In: *Bystrický Permon*. roč. XVI, č. 3, september 2018, s. 5.

⁸ Poznámka autora: Nebol aktívnym členom cechu zlatníkov v Banskej Bystrici.

Samuela Libaya.⁹ A práve táto zlatnícka dielňa a jej vybavenie je akýmsi spojovníkom medzi tromi významnými zlatníkmi mesta Banská Bystrica: Samuelom Libayom, Františkom Rosenbergerom a Viliamom Emlerom.

FRANTIŠEK ROSENBERGER (1799 – 1882)

Z Pešti (maď. *Pest*)¹⁰ pochádzajúci František Rosenberger (tiež *Franciscius, Franz, Ferenc*) zdedil talent a zlatnícke zručnosti po významnom zlatníkovi *Laurentiusovi Rosenauerovi*, ktorý bol pravdepodobne jeho otcom¹¹ a zlatníckemu remeslu sa vyučil u majstra Ondreja (tiež *Andrása*) Kolbányiho,¹² kde pôsobil štyri roky (8. december 1796 – 29. jún 1800). Je preto prirodzené, že František Rosenberger strávil študentské roky u svojho otca – zlatníka.

Do Banskej Bystrice prišiel začiatkom 20. rokov 19. storočia.¹³ Tu sa oženil, za manželku si vzal Teréziu Schebianovú. Do manželstva sa im 11. júna 1838 narodil prvý syn *Anton Alojz*, budúci zlatník. O osem rokov neskôr sa narodili dvojčatá *František a Jozef*, ktoré však vo veku troch mesiacov jeden po druhom zomreli 6. a 8. januára 1846 na vtedy nevyliciteľnú chorobu žalúdka. V roku 1864 stihlo rodinu ďalšie nešťastie, kedy vo veku 26 rokov zomrel prvorodený syn *Anton*, v tom čase už zlatnícky majster.

Františka Rosenbergera považujeme za jedného z posledných zlatníkov, ktorý svoje majstrovstvo dokazoval nielen prácou, ale aj výučbou nastupujúcej zlatníckej generácie. Svoj veľký vzor mal vo

⁹ GLOCKO, Filip: *Samuel Libay – život a dielo banskobystrického zlatníka*. Banská Bystrica : Stredoslovenské múzeum, 2018, s. 218.

¹⁰ Pešť bolo mesto v Uhorsku na ľavom brehu Dunaja, ktoré bolo v roku 1873 zlúčené s Budínom a Starým Budínom (tieto sídla sa nachádzajú na západnom pravom brehu Dunaja), čím vznikla uhorská metropola Budapešť. V slovenčine sa niekedy používa aj ako ľudové označenie pre celú Budapešť.

¹¹ MIHALIK, Sándor: *Besztercebányai ötvösök a XV. – XIX. században*. In: *Múzeumi és könyvtári értesítő*. XII évf., 1918, s. 138.

¹² GLOCKO, Filip: *Strieborná reliéfná spona (Život a dielo zlatníka Andreasa Kolbányiho v zbierkach Stredoslovenského múzea)*. In: *Bystrický Permon*. roč. XV, č. 3, september 2017, s. 7.

¹³ Poznámka autora: Najneskôr v roku 1822, keďže mladý zlatník, ktorý sa chcel usadiť v meste, musel absolvovať tzv. „majstrovský rok“ v lokalite, kde chcel natrvalo pracovať. František Rosenberger prišiel do Banskej Bystrici pravdepodobne ako vandrujúci zlatnícky tovariš.

výnimočnej zlatníckej osobnosti Samuelovi Libayovi¹⁴ a podľa neho sa snažil aj pracovať. Ako zlatník pôsobil František Rosenberger v meste Banská Bystrica v rokoch 1823 – 1879, teda viac ako polstoročie. Svoje profesionálne zlatnícke kvality rozvíjal na rôznych úrovniach a zanechal trvalú stopu v umeleckom remesle, ktoré postupne atrofovalo a „prijímalo“ podmienky, ktoré diktoval spoločenský, ale najmä ekonomický vývoj. Po príchode do mesta požiadal ako zlatnícky tovariš 11. januára 1823 dvakrát o zasadanie cechu. Do cechovej pokladnice zaplatil 4 zlaté¹⁵ a 19. februára zaplatil za prednesenie prosby 2 zlaté.¹⁶ Obidve platby súviseli s jeho prijatím do zlatníckeho cechu za majstra. František Rosenberger sa napokon stal ako 24-ročný právoplatným členom – majstrom cechu. V tom čase pôsobili v zlatníckom cechu majstri: Ondrej Kolbany, Samuel Libay a Juraj Sodomka.¹⁷ Deň, kedy František Rosenberger predniesol svoju prosbu, bol pre neho významným aj z iného dôvodu: predstavil vtedy svoje majstrovské dielo, ktorým bola *Cukornička v tvare listu vo vnútri pozlátaná*. Za prítomnosti cechového komisára Jozefa Glabitsa členovia zlatníckeho cechu dielo nielenže uznali za bezchybné, ale ocenili aj jeho vysokú remeselnú úroveň. Do cechovej pokladnice *Capital Geld* zaplatil 25 forintov a prisľúbil, že bude podľa možností prispievať do majetku cechu a zároveň dodržiavať cechové regule. O rok neskôr (22. apríla 1824) sa stal František Rosenberger mešťanom mesta Banská Bystrica.

Mladý zlatnícky majster býval v prenajatom byte v dome na Dolnej ulici č. 1, ktorý vlastnil krčmár Adam Sagan.¹⁸ Okrem vlastnej zlatníckej tvorby sa začal venovať aj výučbe zlatníckeho dorastu. Jeho ekonomická situácia bola pravdepodobne natoľko dobrá, že si v roku 1833 ako 34-ročný kúpil od Anny Kolbovej do osobného vlastníctva

¹⁴ Poznámka autora: V roku 2018 vyšla rozsiahla monografia o živote a diele Samuela Libaya: GLOCKO, Filip: *Samuel Libay – život a dielo banskobystrického zlatníka*. Banská Bystrica : Stredoslovenské múzeum, 2018, ISBN 978-80969866-7-5.

¹⁵ Štátny archív v Banskej Bystrici (ďalej ŠA BB), fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/5, *Účtovná kniha z r. 1817 – 1875*, inv. č. E – 116. s. 21.

¹⁶ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/5, *Účtovná kniha z r. 1817 – 1875*, inv. č. E – 116. s. 21.

¹⁷ GLOCKO, Filip: *Strieborná paténa (Život a dielo zlatníka Juraja Sodomku v zbierkach Stredoslovenského múzea)*. In: *Bystrický Permon*. roč. XIV, č. 4, november 2016, s. 5.

¹⁸ BALÁŽ, Ján: *Domy starej Banskej Bystrice II*. Banská Bystrica : DALI-BB s. r. o., 2015, s. 17.

dom č. 31 na dnešnej Dolnej ulici, ktorý potom vlastnil viac ako tridsať rokov.¹⁹

František Rosenberger zomrel ako vdovec 4. februára 1882 na mŕtvicu ako 83-ročný. Pohreb sa konal v Banskej Bystrici 7. februára.

Okrem umeleckého remesla, ktoré vykonával, sa systematicky venoval aj budúcim zlatníkom, ktorí boli u neho v učení. Prvého učňa prijal Rosenberger, keď mal 25 rokov. Z dostupných archívnych materiálov²⁰ a prameňov vieme, že k jeho učňom patrili:

- *Ján Hlaváč* sa spomína ako prvý učeň Františka Rosenbergera. Stal sa ním na päť rokov na zasadnutí cechu 9. januára 1825. Z učenia bol prepustený cechom 11. januára 1829.
- *Mikuláš Malagreda* sa stal učňom o rok neskôr (1826) po prísľube polepšenia sa. O dva roky bol z učenia prepustený.
- *Ján (Nepomuk) Böhm* sa stal učňom 5. mája 1830, o dva roky 16. septembra ho cech z učenia prepustil.
- *Samuel Bíreš* a *Ferdinand Tausch* z Prahy boli prijatí 13. októbra 1833. Tausch učenie ukončil 12. februára 1837, o dva roky neskôr bol 13. januára 1839 prepustený cechom aj Samuel Bíreš.
- *Emanuel Šafárik* bol prijatý za učňa 13. januára 1839. O štyri roky neskôr – 25. júna 1843 sa stal tovarišom.
- *Matej Alleram* bol ďalším Rosenbergerovým učňom, ktorého prijal do učenia 11. januára 1845 a o rok neskôr prepustil.
- *Ondřej Hinka* sa stal učňom 4. januára 1846.
- *Anton Rosenberger – syn* sa stal otcovým učňom neoficiálne už ako 13-ročný 1. októbra 1851. Na základe žiadosti predstaveného cechu – Františka Rosenbergera – bol 12. júna 1856 oficiálne prijatý za učňa.
- *Jozef Halama* sa stal 24. mája 1852 učňom a 22. septembra 1855 po absolvovaní učňovskej doby a zaplatení zákonného poplatku prepustený z učenia ako tovariš.

¹⁹ BALÁŽ, J.: *Domy starej*, s. 127, 128.

²⁰ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115 a Štátny archív v Banskej Bystrici, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/5, *Účtovná kniha z r. 1817 – 1875*, inv. č. E – 116.

- *Viliam Emler* sa stal Rosenbergerovým učňom 7. februára 1858. Dňa 30. apríla 1860 bol učeň Emler po predložení všetkých svedectiev z učenia prepustený.
- *Jozef Francisci* z Turčianskeho Hája nastúpil 15. marca 1863 do učenia. Dňa 16. decembra 1866 bol z učenia prepustený.
- *Ludovít Palkovič* sa stal 17. decembra 1865 učňom.
- *Karol Rosenberger* bol prijatý k Františkovi Rosenbergerovi za učňa 25. augusta 1861.²¹

K niektorým učňom sa v dokumentoch zachovali iba údaje o ich prepustení z učenia, chýba údaj ich prijatia do učenia.

- *Jozef Alleram* bol prepustený 29. júla 1849.
- *Július Schlosser* zo Starých Hôr bol z učenia prepustený 29. júla 1849.
- *Pavol Kobzany* bol prepustený z učenia 19. októbra 1850.
- *Adolf Reisz* bol 26. marca 1870 z učenia prepustený.
- *Ján Bradáč* bol 8. septembra 1872 z učenia prepustený.
- *Ján Francisci* bol 18. augusta 1869 prepustený z učenia.

Dielo Františka Rosenbergera nie je kvantitou rozsiahle, v kvalite však reprezentuje špičkové umenie zlatníckych majstrov. Prvým významným dielom z Rosenbergerovej zlatníckej dielne sú *Filigránové klieštiky na cukor* (1827). Ako 36-ročný spolupracuje na významnom zlatníckom diele. Je ním *Glabbitsov pokál* (1835). Návrh pochádza z autorskej dielne Samuela Libaya a dielo dokončil v spolupráci s tromi banskobystrickými zlatníkmi: Františkom Rosenbergerom, Jurajom Sodomkom a Alojzom Herritzom. Pozlátený pokál zo striebra darovali mešťania Banskej Bystrice richtárovi Jozefovi Glabbitsovi v roku 1835 pri príležitosti jeho tretieho zvolenia za richtára nepretržite od roku 1823. Pokál predstavuje unikátnu zlatnícku prácu tepaného, liateho a rytého pozláteného striebra.²² Na profilovanej kruhovej nohe, nádobe a vrchnáku sa nachádza plastická godrona,

²¹ Pravdepodobne ide o synovca Františka Rosenbergera, známe je zatiaľ iba miesto narodenia – Pešť.

²² GLOCKO, Filip: Pokál Jozefa Glabitsa (Dielo zlatníka Samuela Libaya v zbierkach Stredoslovenského múzea). In: *Bystrický Permon*. roč. XIV, č. 1, marec 2016, s. 3.

pripomínajúca vajcovce²³ a akantové listy.²⁴ Akant sa svojimi tvarmi prispôsobuje vládnucemu umeleckému slohu, zvyčajne má podobu voľných listov, rozvilín alebo ružíc, doplnených tyrkysmi. Podobne ako vrchnák je skonštruovaný aj samotný pohár, ktorého vnútro sa dá od plášťa oddeliť. Vo vnútornej časti sa z jeho vonkajšej strany nachádza v nemeckom jazyku vyrytý odkaz Samuelom Libayom:

Entworfen und zusammengestellt wie auch nach angabe das Bouquet D. L. Hauke bey Samuel Libay. / „Podľa návrhu kytice D. L. Hauke navrhol a zostavil Samuel Libay.“

Die punzen arbeit des corpus und dekets von ihn selbst gearbeitet durch Georg Szodomka. / „Puncovaciú prácu korpusu a vrchnáka spracoval Juraj Sodomka.“ Vergoledd durch Franz Rosenberger / „Pozlátané Františkom Rosenbergerom“ Die hamer arbeit durch – Alois Hritz – den fusz verschniten worden / „Tepanie – Alojz Hritz – podstavec bol odrezaný“

Zum 28ten janer 1835 den 18ten märz 1835 / „V termíne 28 január – 18 marec 1835“²⁵

Z dielne majstra Františka Rosenbergera pochádzajú úžitkové predmety, napr. *cukornička z bieleho striebra* (1840), *strieborná polievková lyžica* (1857) a *strieborná lyžica* (1861).

Aktívny život Františka Rosenbergera v zlatníckom cechu bol spojený aj s funkciami, ktoré sú dokumentované v hierarchii jeho postavenia v jednotlivých rokoch. Ide o nasledujúce udalosti:

- 1840 Juraj Sodomka vrchný predstavený; František Rosenberger druhý predstavený; Alojz Herritz a učtovateľ Samuel Libay.²⁶
- 1841 Samuel Libay hlavný predstavený; druhý predstavený František Rosenberger; Juraj Sodomka a Alojz Herritz.²⁷

²³ Poznámka autora: *Godron* (fr. *goderon*, angl. *gadrooning*) je okrasný motív vo forme vydutej lišty alebo reliéfnej drážky vajcovitého tvaru, ktorý sa používal na ozdobenie brucha vázy alebo konvexných povrchov. *Godron* sú aj duté okraje strieborného riadu, pomenovanie pre tvar golierov v renesancii a označenie pre tvarovú výzdobu v architektúre. *Godrony* majú pôvod na rímskych sarkofágoch a starožitnostiach a boli najčastejšie používané v talianskej renesancii a klasických fázach dizajnu v 18. a začiatkom 19. storočia.

²⁴ Poznámka autora: Konkrétne ide o paznechtík ostnitéy (*Acantus spinosa*), rastlinu z oblasti Stredozemného mora a trópov.

²⁵ GLOCKO, F.: *Samuel Libay*, s. 114.

²⁶ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/5, *Účtovná kniha z r. 1817 – 1875*, inv. č. E – 116. s. 56.

²⁷ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/5, *Účtovná kniha z r. 1817 – 1875*, inv. č. E – 116. s. 57.

- 1842 Samuel Libay hlavný predstavený; druhý predstavený František Rosenberger; Juraj Sodomka a Alojz Herritz.²⁸
- 1843 Samuel Libay hlavný predstavený; druhý predstavený František Rosenberger; Juraj Sodomka, Alojz Herritz a novoprijatý Pavol Kupec.
- 1845 Samuel Libay, František Rosenberger, Juraj Sodomka, Alojz Herritz a Pavol Kupec.

Počas pôsobenia Františka Rosenbergera na poste „dolného“ predstaveného prijal cech 12. januára za čestného člena významného zlatníckeho majstra *Jozefa Szentpéteryho* (1781 – 1862), ktorého dobové referencie označili za zlatníka s výbornými technickými znalosťami, starostlivo vypracovanou zlatníckou štruktúrou, bohatou fantáziou a výrazným vplyvom na domácu tvorbu.

V texte prijímacej listiny z 12. januára sa uvádza:

Uznanie umeleckých zásluh

Na pripomenutie toho dňa, na dôkaz pocitu a uznania umenia, malý kruh meštianskych zlatníkov a striebrotepcov slobodného kráľovského dolnouhorského banského mesta Banská Bystrica osvedčuje, že celý tento cech sa jednomyselne rozhodol uctiť si pána Jozefa Szentpéteryho, mešťana a striebrotepca z Pešti, ktorý v mesiaci august minulého roka navštívil banské mestá, ako prvého umeleckého tepca týchto čias a ponúknuť mu zapísanie jeho mena do nášho cechového protokolu. [...] Potom, čo pán Jozef Szentpétery s týmto dôkazom uznania s poďakovaním súhlasil, bol – podobne ako v roku 1837 do viedenského cechu zlatníkov, striebrotepcov a šperkárov – zapísaný do nášho protokolu ako čestný člen.

Podpisy vpravo dole:

Samuel Libay, vrchný predstavený,
František Rosenberger, „dolný“ predstavený,
Juraj Sodomka, Alojz Herritz, Pavol Kupec.²⁹

František Rosenberger bol aktívny aj v spoločenskom a kultúrnom živote mesta. V roku 1848 ho ako 49-ročného zvolili za člena mestskej

²⁸ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/5, *Účtovná kniha z r. 1817 – 1875*, inv. č. E – 116, s. 58.

²⁹ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, *Protokol 1641 – 1872*, inv. č. E – 115, s. 30.

radý.³⁰ Takmer o desať rokov neskôr sa stal v roku 1857 členom Pánskeho meštianskeho zábavného spolku. Medzi 153 členmi boli dôstojníci kráľovských kasární v Radvanskej ulici, viacerí mešťania aj známí zlatníci Samuel Libay a Alojz Herritz.³¹

V roku 1858 sa stal František Rosenberger majstrom zlatníckeho cechu v Banskej Bystrici. O dva roky neskôr bol účastníkom pre neho vzácnnej chvíle, keď do cechu banskobystrických zlatníkov prijali 15. marca 1860 jeho syna Antona.

V zápise sa píše: *Pri otvorenej (cechovej) truhlici, pri zhromaždení cechu a po prezentovaní brošne (Brosche) a jedného páru náušnic (ein Paar Ohrgehänge) ako majstrovského kusu (Meister Stückes) bol pán Anton Rosenberger, syn nášho spolumajstra pána Františka Rosenberga (Franz Rosenberger) prijatý za spolumajstra nášho cechu. Zaplatil príslušný majstrovský poplatok 10 zlatých rakúskej meny.*

*V prítomnosti: A. Lany, člen magistrátu a cechový komisár, Samuel Libay, František Rosenberger, Karol Miškovský.*³²

V roku 1861 je František Rosenberger majstrom zlatníckeho cechu a o tri roky neskôr (1863) je hierarchia v cechu nasledovná: František Rosenberger je vrchný predstavený a Karol Miškovský nižší predstavený cechu zlatníkov.

Aj nasledujúce obdobie je pre Františka Rosenberga aktívne v zlatníckom cechu.

- 1865 František Rosenberger je vrchným predstaveným cechu zlatníkov.
- 1866 František Rosenberger je vrchným predstaveným (Obervorsteher) a Karol Miškovský nižším predstaveným cechu zlatníkov (Untervorsteher).
- 1869 František Rosenberger je hlavným cechmajstrom.
- 1870 Hierarchia v zlatníckom cechu je nasledovná: František Rosenberger je vrchný predstavený, Karol Miškovský nižšie postavený predstavený cechu zlatníkov.

³⁰ BALÁŽ, J.: *Domy starej*, s. 128.

³¹ BALÁŽ, J.: *Domy starej*, s. 129.

³² ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 40.

- 1872 V čase zrušenia cechov bol František Rosenberger vrchným predstaveným, Karol Miškovský nižším predstaveným cechu zlatníkov.
- 1875 Po zrušení cechov pôsobil František Rosenberger naďalej v predstavenstve cechu.
- 1879 František Rosenberger ako člen predstavenstva napísal list, v ktorom sa obracia na Magistrát mesta o pomoc pri úschove cechovej truhlice s dokumentmi do mestského archívu.³³

Výchova zlatníckeho dorastu

Zlatníctvo v 19. storočí prechádzalo požiadavkami nového hospodárskeho a spoločenského zriadenia. Všetky pokusy udržať krok so vzráňajúcou sa priemyselnou výrobou a konsolidovať pozície zastaranej organizácie v rámci cechov, boli neúspešné. Opatrenia zavádzané v záujme ochrany vlastných cechových výsad viedli napokon k obmedzovaniu rastu cechov, a to aj z dôvodu, že sa skomplikovali podmienky na prijatie nových pracovných síl. Aby sa v cechu vyhli zbytočnej konkurencii, vychovávali starí majstri iba malý počet svojich nástupcov a aktivity mladých nadaných majstrov sa snažili utlmiť metódami, súvisiacimi napr. i s vynúteným sobášom s majstrovou dcérou.³⁴ V prípade veľkých zlatníkov, ako boli Samuel Libay aj *František Rosenberger*, sa ukázala nielen ľudskosť, ale aj snaha zachovať zlatnícke remeslo pre ďalšie generácie. Preto vychovali za svoj pracovný život úctyhodný počet budúcich zlatníkov.

V priebehu rokov 1825 – 1872 sa u Františka Rosenbergera učilo a doučovalo až dvadsať zlatníckych učňov.³⁵ Učili sa a pracovali u neho budúci zlatníci: *Ján Hlaváč, Mikuláš Malagreda, Ján Böhm, Samuel Bíreš, Ferdinand Tausch, Emanuel Šafárik, Matej Alleram, Ondrej Hinka, Jozef Alleram, Július Schlosser, Pavol Kabzany, Jozef Halama, Anton Rosenberger, Viliam Emler, Karol Rosenberger, Jozef Francisci, Ľudovít Palkovič, Ján Francisci, Adolf Reisz a Ján Bradáč.*

³³ Poznámka autora: Ide o posledný záznam, v ktorom sa František Rosenberger spomína ako zlatník.

³⁴ GLOCKO, F.: *Samuel Libay*, s. 57.

³⁵ Poznámka autora: Najznámejší banskobystriický zlatník 19. storočia Samuel Libay, počas svojej aktívnej činnosti vychoval štrnásť adeptov zlatníckeho remesla v rozpätí rokov 1812 – 1846.

➤ Ján Hlaváč (1825)³⁶

Na zasadaní cechu prijal majster František Rosenberger 9. januára 1825 do učenia na dobu 5 rokov učňa Jána Hlaváča (*tiež Johann Hlavátsch*), ktorému jeho učiteľ s ohľadom na čas, ktorý strávil v učení u pána Barányho (*tiež Herr Barány*) skráti dobu učenia, a to primerane a vyplatením istej sumy peňazí. Poplatok za zápis uhradil František Rosenberger. Na zasadaní cechu a za prítomnosti cechového komisára Karola Wekera (*tiež Carl von Weker*) bol 11. januára 1829 vyššie spomenutý učeň Ján Hlaváč prepustený z učenia. Uhradil predpísaný poplatok 7 zlatých konvenčnej meny³⁷ a „Freystück“³⁸ o váhe 4 lóty.³⁹

➤ Mikuláš Malagreda (1826)

Dňa 9. januára 1825 na zasadaní cechu prijal Samuel Libay do učenia po prisľúbení polepšenia sa, učňa Mikuláša Malagredu (*tiež Nicolaus Malagreda*) na dobu 5 rokov; nástup do učenia sa mu priznáva o jeden rok skôr. Poplatok 7 zlatých v konvertibilnej mene uhradil Samuel Libay. Vyššie spomenutý učeň Mikuláš Malagreda bol 20. augusta 1828 pri zasadaní cechu prepustený z učenia, pričom posledné dva roky sa učil u člena cechu Františka Rosenbergera. Uhradil predpísaný poplatok 7 zlatých konvertibilnej meny a dodal malú vázu ako „Freystück“.⁴⁰

➤ Ján Böhm (1830)

Na zasadaní cechu zlatníkov a striebrotepcov 3. mája 1830 požiadal Ján Böhm (*tiež Johann Böhm*) o prijatie medzi učňov. Do učenia na obdobie 4 rokov ho prijal František Rosenberger s ohľadom na svedectvo Juraja Wienera (*tiež Georg Wiener*) z Kremnice⁴¹ u ktorého menovaný učeň strávil 8 mesiacov, takže sa mu doba učenia počíta od 30. septembra 1829. Poplatok 7 zlatých konvertibilnej meny bol zaplatený. 16. septembra 1832 cech menovaného učňa Jána Nepomuka

³⁶ Poznámka autora: Rok pri mene znamená začiatok štúdia, doučenia u majstra, alebo prepustenie z učenia.

³⁷ Poznámka autora: Platila v rokoch 1753 – 1858.

³⁸ Poznámka autora: Výrobok učňa, ktorým ukončil svoju výuku a stal sa tovarišom.

³⁹ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 188.

⁴⁰ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 187.

⁴¹ Poznámka autora: Johannes Georgius „Austriacus“ Wiener je spomínaný v Kremnici ako zlatník v rokoch 1805, 1830 – 1835.

Böhma (tiež *Joh. Nep. Böhm*) na žiadosť jeho učiteľa, ktorý sa dohodol s rodičmi učňa, že za ročné skrátenie doby učenia zaplatia 40 zlatých konvertibilnej meny, prepustil z učenia. Poplatok 7 zlatých konvertibilnej meny a „Freystück“ – jeden pár solničiek (*1. P. Salzfässer, Fass =sud*) v hodnote 5 zlatých, teda spolu 12 zlatých konvertibilnej meny, bolo uhradených. Jeho svedectvá z kresliarskej školy (*Zeichenschule*) ako aj skúšobné nákresy (*Probezeichnungen*) predložil ku spokojnosti cechu a prítomného komisára Karola Wekera. Nech ho Pán Boh požehná.⁴²

➤ Samuel Bíreš (1833)

Dňa 13. októbra 1833 sa pred cech dostavil Samuel Bíreš (tiež *Biresch*), narodený v Banskej Bystrici, s prosbou, aby ho prijali medzi učňov. Do učenia na obdobie 6 a pol roka ho zobral spolubrat František Rosenberger s podmienkou, že počas tohto obdobia ho bude šatiť s výnimkou bieleho prádla. Poplatok 7 zlatých konvertibilnej meny zaplatil František Rosenberger. Doba učenia sa mu počíta od minulého roku, teda od 29. septembra 1832. Vyššie menovaný učeň Samuel Bíreš bol 13. január 1839 cechom za prítomnosti pána komisára prepustený z učenia.⁴³ 19. septembra 1858 sa stal Samuel Bíreš majstrom bratislavského zlatníckeho cechu.⁴⁴

➤ Ferdinand Tausch (1833)

Pred vážený cech zlatníkov a striebrotepcov sa 13. októbra 1833 dostavil učeň Ferdinand Tausch, narodený v Prahe v Čechách s prosbou, aby ho prijali medzi učňov. Do učenia ho zobral spolubrat František Rosenberger s podmienkou, že doba učenia bude trvať 5 rokov, počas ktorých ho budú jeho rodičia riadne šatiť, zaplatia zápisný i prepúšťací poplatok a zložia 50 zlatých konvertibilnej meny ako kauciu za akúkoľvek neveru. Za splnenie poslednej podmienky sa zaručil komisár Karol Wecker. Zápisný poplatok 7 zlatých konvertibilnej meny bol zaplatený. Doba učenia sa počíta od 1. januára 1833. Dňa 12. februára 1837 vyššie menovaný učeň Ferdinand Tausch bol cechom na žiadosť jeho učiteľa, ktorý nemohol byť prítomný

⁴² ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 194.

⁴³ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 194.

⁴⁴ TORANOVÁ, E.: *Zlatníctvo na Slovensku*, s. 224.

z dôvodu rozlúčky so svojím synom, a za prítomnosti pána komisára prepustený z učenia. Zaplatil obvyklý poplatok 7 zlatých konvertibilnej meny a odovzdal „Freystück“ *klieštiky na cukor (Zuckerzangen)*, ktoré boli vykúpené pre jeho učiteľa za 5 zlatých konvertibilnej meny.⁴⁵

➤ Emanuel Šafárik (1839)

Emanuel Šafárik (*tiež Emanuel Schaffarik*) bol dňa 13. januára 1839 spolubratom Františkom Rosenbergerom prijatý do učenia na dobu 7 rokov, a to z dôvodu, že učeň je veľmi mladý a jeho učiteľ musí veľa prispieť aj k jeho duševnej výchove. Obvyklý poplatok 7 zlatých konvertibilnej meny bol zaplatený.⁴⁶ 25. júna 1843 bol vyššie menovaný učeň Emanuel Šafárik na žiadosť jeho učiteľa a v prítomnosti komisára prepustený z učenia. Poplatok 7 zlatých konvertibilnej meny zaplatil a odovzdal aj „Freystück“ *klieštiky na cukor (Zuckerzangen)*.⁴⁷

➤ Matej Alleram (1845)

Cech dňa 11. januára 1845 súhlasil so žiadosťou Františka Rosenbergera, aby prijal do učenia učňa Mateja Allerama (*tiež Mathias Alleram*) z Kremnice. Poplatok 7 zlatých konvertibilnej meny zaplatil. Dňa 11. januára 1846 bol vyššie menovaný učeň Matej Alleram cechom prepustený z učenia. Poplatok 7 zlatých konvertibilnej meny zaplatil a odovzdal aj „Freystück“ , ktorý predstavuje „*Streck Balon*“. (nádoba na uchovanie kľbka vlny).⁴⁸

➤ Ondrej Hinka (1846)

Učňa Ondreja Hinku (*tiež Andreas Hinka*) z Rače (*Rakendorf*) pri Bratislave (*Pressburg*) prijal 4. januára 1846 do učenia František Rosenberger na dobu 5 rokov. Doba učenia začala 1. októbra 1843 a poplatok 7 zlatých konvertibilnej meny bol zaplatený.⁴⁹

⁴⁵ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 201.

⁴⁶ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 205.

⁴⁷ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 208.

⁴⁸ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 209.

⁴⁹ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 211.

➤ Jozef Aleram (1849)

Učeň Jozef Aleram (*tiež Joseph Aleram*) z Kremnice, ktorý sa 4 roky učil u svojho otca Mateja Alerama a učňovské roky dokončil u Františka Rosenbergera, bol 29. júla 1849 prepustený z učenia s podmienkou, že u svojho terajšieho učiteľa bude ešte bezplatne pracovať pol roka. Poplatok 19 zlatých konvertibilnej meny mu cech na žiadosť Františka Rosenbergera odpustil.⁵⁰

➤ Július Schlosser (1849)

Dňa 9. júla 1849 Július Schlosser zo Starých Hôr (*Altgebürg*), ktorého vyučoval z poverenia mestského magistrátu zlatník a striebrotepec Karol Miškovský⁵¹ (*tiež Carl Misskovsky*), ale keďže nebol inkorporovaný (do cechu), svoju učňovskú dobu dokončí u Františka Rosenbergera, bol prepustený z učenia za vyššie uvedených podmienok, teda pol roka bezplatne bude pracovať u F. Rosenbergera a odpustil mu platenie poplatku.⁵²

➤ Pavol Kabzany (1850)

Pavol Kabzany (*tiež Paul Kabzany, Kobrany*), narodený v Lučenci (*Losoncz*), ktorý bol u spolumajstra Samuela Kellera už 3 roky a 3 mesiace ako učeň, bol prijatý 10. februára 1850 na doplnenie učňovskej doby 4 rokov a po zaplatení poplatku 7 zlatých konvertibilnej meny, prijatý do učenia u spolumajstra od 1. decembra 1849. Dňa 19. októbra 1850 bol učeň Pavol Kabzany po absolvovaní učňovskej doby u nášho

⁵⁰ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 213.

⁵¹ Poznámka autora: Karol Miškovský (*tiež Carl Mixkovszky, Mixszky, Mixkszky, Mixkovski, Mixkovsky Misskovsky*) sa narodil v roku 1803. Pochádzal z Rožňavy. Ako zlatník sa v meste spomína v rokoch 1852 – 1870. Do učenia ho prijali na zasadnutí cechu 5. januára 1817 a u Samuela Libaya sa stal na päť rokov učňom striebropectva. Učeň Karol Miškovský bol 7. septembra 1820 pri zasadnutí cechu z učenia predčasne prepustený (pričom neodovzdal „Freystück“) z dôvodu, že jeho učiteľ Samuel Libay ho po jeho „uskočení“ (úteku z učenia) nechcel opätovne prijať do učenia. Keďže aj ostatní spolubratia zlatníci ho odmietli prijať do učenia (na naplnenie 5-ročnej doby), zaplatil poplatok 20 zlatých za skrátenie učňovskej doby. Karol Miškovský sa chcel stať v meste zlatníckym majstrom podľa údajov už 20. augusta 1828, ale cech ho odmietol. Preto v rokoch 1828 – 1852 pôsobil ako vidiecky zlatník v Radvani. Už ako zlato a striebrotepec žiada cech 24. mája 1852, aby ho zaradil do stavu majstra zlatníka. Cech so žiadosťou súhlasil, keďže menovaný ako koncesionálny zlato a striebrotepec už odrobil osem rokov. Zaplatil polovičnú taxu a bol menovaný majstrom banskobystrického cechu. Karol Miškovský sa stal 13. júna 1844 aj mešťanom mesta Banská Bystrica. V roku 1867 už ako vicecechmajster zlatníckeho cechu býval na Dolnej ulici číslo 18. V rokoch 1861, 1862, 1866, 1869 a 1870 pôsobil na pozícii druhého cechmajstra (vicecechmajstra). Karol Miškovský zomrel 17. februára 1871 v Banskej Bystrici na týfus ako 68 ročný. Pohreb sa konal v Banskej Bystrici o dva dni neskôr 19. februára 1871.

⁵² ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 213.

spolumajstra Františka Rosenbergera a zaplatení obvyklého poplatku prepustený z učenia ako tovariš. Poplatok 7 zlatých konvertibilnej meny + 12 zlatých a 30 grajciarov konvertibilnej meny, spolu 19 zlatých a 30 grajciarov konvertibilnej meny.⁵³

➤ Jozef Halama (1852)

Dňa 24. mája 1852 bol učeň Jozef Halama (*tiež Joseph Halama*), ktorý sa učil u nášho spolumajstra Františka Rosenbergera už 1/2 roka a po preukázaní sa potrebnými svedectvami a zaplatení zákonného poplatku 1 zlatý a 30 grajciarov konvertibilnej meny, bol prijatý do učenia na obdobie 4 rokov. 22. septembra 1855 bol vyššie uvedený Jozef Halama po absolvovaní učňovskej doby a zaplatení zákonného poplatku prepustený z učenia ako tovariš. Súčasne mu bolo vydané príslušné svedectvo.⁵⁴

➤ Anton Rosenberger (1856)

Na základe žiadosti predstaveného cechu Františka Rosenbergera bol jeho syn Anton dňa 12. júna 1856, ktorý bol u neho v učení už od 1. októbra 1851, prijatý za učňa. Súčasne bol vyššie menovaný učeň Anton Rosenberger po ukončení učňovskej doby, ktorú absolvoval k spokojnosti svojho otca a po predložení viacerých „Freistückov“ pozostávajúcich z kresieb (*Zeichnungen*), gravírovaní (*Grawirungen*) a „Posisängen“ (?) prepustený z učenia ako tovariš. Súčasne uhradil obvyklé poplatky, a to 1 zlatý za prijatie, 2 zlaté za prepustenie a 5 zlatých za „Freistück“, spolu 8 zlatých konvertibilnej meny.⁵⁵ Anton Rosenberger sa stal 15. marca 1863 majstrom v Banskej Bystrici.

➤ Viliam Emler (1858)

Dňa 7. februára 1858 bol učeň Viliam Emler (*tiež Wilhelm Emler*) po predložení svedectva Jakuba Trauera (*tiež Jacob Trauer*)⁵⁶ z 15. apríla

⁵³ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 215.

⁵⁴ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 215.

⁵⁵ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 216.

⁵⁶ Poznámka autora: Jakub Trauer (*tiež Jacobus, Jacob*) neskorší banskoštiavnický zlatník. Jakub Trauer sa narodil v roku 1810. Pochádzal z Pukanca. Za učňa bol prijatý ako 16-ročný v roku 1826 v Banskej Štiavnici u zlatníckeho majstra Mikuláša Wienera, ale po dvoch rokoch učenia, pravdepodobne po smrti majstra bol nútený odísť do Banskej Bystrice. Na zasadaní banskobystrického zlatníckeho cechu požiadal 20. augusta 1828 Jakub Trauer o prijatie za učňa. Na

1857 o jeho prepustení z učenia prijatý zlatníkom a striebrotepcom (*Gold- und Silberarbeiter*) Františkom Rosenbergerom na doplnenie učňovskej doby prijatý za učňa s nasledovnými podmienkami: Viliam Emler sľubuje poslušnosť a vernosť, ďalej sľubuje, že matka ho bude riadne šatiť. František Rosenberger sa zaväzuje, že ak menovaný splní svoje sľuby, tak mu uzná 4 roky strávené u pána Trauera a podľa miery svojej spokojnosti s ním ho prepustí z učenia po 1/4 alebo 1/2 roku. Poplatok 1 zlatý a 30 grajciarov bol zaplatený. Dňa 30. apríla 1860 bol vyššie uvedený učeň Viliam Emler po predložení všetkých svedectiev prepustený z učenia. Zaplatil poplatok 1 zlatý a 30 grajciarov konvertibilnej meny alebo 1 zlatý a 57 a pol grajciara rakúskej meny.⁵⁷

➤ Karol Rosenberger (1861)

Dňa 25. augusta 1861 bol do učenia riadne prijatý učeň Karol Rosenberger (*tiež Carl Rosenberger*), narodený v Pešti, na 4 roky u Františka Rosenbergera.⁵⁸ Zaplatil obvyklý poplatok 1 zlatý a 60 grajciarov.⁵⁹

➤ Jozef Francisci (1863)

Učeň Jozef Francisci (*tiež Joseph Francisci*) z Turčianskeho Hája (*Thurocz Haj*) bol 15. marca 1863 riadne prijatý do učenia na dobu 3 roky u spolumajstra Františka Rosenbergera. Zaplatil poplatok 1 zlatý a 60 grajciarov rakúskej meny. Dňa 16. decembra 1866 bol učeň Jozef Francisci z Turčianskeho Hája na žiadosť svojho učiteľa Františka Rosenbergera a po predložení svedectva prepustený z učenia. Uhradil poplatok 1 zlatý a 60 grajciarov rakúskej meny, a keďže mu chýbali 2 mesiace do ukončenia učňovskej doby, zaplatil na všeobecnú (obecnú) nemocnicu 2 zlaté rakúskej meny, spolu 3 zlaté a 60 grajciarov rakúskej meny.⁶⁰

zostávajúce tri roky ho prijal za učňa Samuel Libay. Zápisný poplatok sa zaviazal doplatiť. Cech 17. júla 1831 učňa Jakuba Trauera po uplynutí troch rokov a po potvrdení jeho učiteľa z učenia prepustil. Jakub Trauer sa stal majstrom okolo roku 1840 v Banskej Štiavnici ako 30-ročný, kde sa ako zlatník uvádza v rokoch 1840 – 1857. Zlatník Jakub Trauer zomrel na starobu v Banskej Štiavnici 3. novembra 1888 v Banskej Štiavnici vo veku 78 rokov.

⁵⁷ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 217.

⁵⁸ Poznámka autora: Overenie príbuzenského vzťahu je súčasťou aktuálneho výskumu autora.

⁵⁹ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 218.

⁶⁰ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 218.

➤ Ludovít Palkovič (1865)

Dňa 17. decembra 1865 učeň Ludovít Palkovič (*tiež Ludvik Palkovics*) predložil svedectvo Ondreja Kusého (*tiež Andres Kuszi*) z Lupče (*Lipcs*), že sa 3 roky učil u jeho brata Ludovíta Kusého (*tiež Lud. Kuszi, Kuszy*),⁶¹ meštianskeho zlatníka a striebrotepca v Banskej Štiavnici (*Shemnicz*). Po predčasnej smrti Ludovíta Kusého sa na doplnenie učňovskej doby učil 1 a pol roka u nášho spolubrata Františka Rosenbergera, toho času cechového predstaveného. Zaplatil za zápis a prepustenie 5 zlatých rakúskej meny.⁶² Ako majster zlatník sa usadil v Banskej Štiavnici, kde aj zomrel.⁶³

➤ Ján Francisci (1869)

Dňa 18. augusta 1869 učeň Ján Francisci (*tiež Johann Francisci*), ktorý sa podľa predloženého svedectva 4 roky učil u svojho otca a po dokončení učňovskej doby u Františka Rosenbergera, bol prepustený z učenia. Zaplatil poplatok za zápis a prepustenie 3 zlaté a 15 grajciarov rakúskej meny.⁶⁴ V roku 1869 ho ako vidieckeho majstra prijali do cechu banskobystrických zlatníkov. Ako zlatník pracoval v Štubnianskych Tepliciach, dnes Turčianske Teplice.⁶⁵

➤ Adolf Reisz (1870)

Dňa 26. marca 1870 učeň (*Lehrbursch*) Adolf Reisz (*tiež Adolph Reisz*) bol po predložení svedectva a po úspešnom absolvovaní 4-ročnej učňovskej doby u Františka Rosenbergera prepustený z učenia. Zaplatil poplatok za zápis a prepustenie 3 zlaté a 15 grajciarov rakúskej meny. „Freystück“ predloží dodatočne.⁶⁶

➤ Ján Bradáč (1872)

Dňa 8. septembra 1872 bol učeň Ján Bradáč (*tiež Johann Bradács*), narodený v Kremnici, po predložení svedectva a po 3-ročnej učňovskej

⁶¹ Poznámka autora: Majstrom sa stal v Banskej Štiavnici okolo roku 1830 a zlatníkom bol až do roku 1865 kedy zomrel.

⁶² ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 219.

⁶³ MIHALIK, S.: Besztercebányai ötvösök, s. 138.

⁶⁴ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 221.

⁶⁵ Poznámka autora: Po februári 1948 boli Štubnianske Teplice premenované na Turčianske Teplice.

⁶⁶ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 221.

dobe u Františka Rosenbergera prepustený z učenia. Zaplatil obvyklý prepúšťací poplatok 3 zlaté a 15 grajciarov rakúskej meny.⁶⁷

František Rosenberger a cechová truhlica banskobystričských zlatníkov

Neodmysliteľnou súčasťou každého cechu boli jeho insígnie, ktoré sa používali v cechovom živote aj pri prezentácii cechu. Patrili k nim cechová truhlica (*tiež láda*), cechové pečatidlo, zástava, cechový znak, štít a iné predmety. Insígnie boli majetkom cechu, dokladom bohatstva aj historických tradícií cechu. Zobrazovali patrónov aj dôležité roky a udalosti. Boli zároveň morálnymi symbolmi poriadku a hierarchie cechu.

Cechová truhlica uchovávala písomné dokumenty, artikuly, rodné listy, krstné listy, výpisy z matrík, výučné listy, vysvedčenia, vandrovné knižky, účtovné knihy, kvitancie,⁶⁸ testamenty majstrov, knihy záznamov, knihy majstrov, osvedčenia, či rôzne korešpondencie cechu. Nechýbali cennosti, ako boli pečatidlá, peniaze, alebo sošky patrónov. Cechová truhlica sa stala stredobodom života cechu, do nej sa ukladali všetky peniaze z pokút, zápisných poplatkov z prijatie učňa, cechové taxy (za prijatie nového majstra), členské poplatky.⁶⁹

Cechová truhlica banskobystričských zlatníkov z roku 1654⁷⁰ je vyrobená z javorového a dubového dreva. Na čelnej stene dominuje bohatá figurálna a intarzovaná ornamentálna výzdoba zo svetlejšieho dreva. Stred výzdoby tvorí architektonicky riešená nika, s vyobrazenou časťou zlatníckej dielne s pracovným stolom, výrobnými nástrojmi a hotovými výrobkami. Úlohu zlatníka zastáva patrón zlatníkov sv. Elígius.⁷¹ Okolo ústredného motívu sa nachádza intarzia štylizovaných

⁶⁷ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 223.

⁶⁸ Poznámka autora: *Kvitancia* je listina, ktorou veriteľ potvrdzuje dlžníkovi, že dlh splatil.

⁶⁹ NEMESKÚRTHYOVÁ, Eudmila: Význam cechových truhlic a ich úloha v živote cechu. In: *Zborník Slovenského národného múzea*. LXXXVIII, História 34, 1994, s. 6.

⁷⁰ Predmet je evidovaný v zbierkach Stredoslovenské múzea pod číslom H – 01094.

⁷¹ Poznámka autora: Svätý Elígius (fr. *saint Éloi*, tal. *sant' Allo*, asi 588 – 660) bol zlatník, radca a správca financií merovejovských kráľov a biskup v Noyone. Je patrónom zlatníkov, klenotníkov, numizmatikov a kováčov. Jeho sviatok sa slávi 1. decembra. Nemecká numizmatická spoločnosť (DNG) udeľuje každoročne *Eligiuspreis* za zásluhy o numizmatiku.

vegetabilných úponkov. Podobná výzdoba je aj v strede vrchnáka. Na ňom sú umiestnené dva štítiky pre sklápacie držadlo a štítok na kľúč. Z vnútornej strany vrchnáka sa nachádza hladká zámková doska. Na nej sú vyrytí dvaja anjeli a v strede kompozície je v stuhe umiestnený nápis:

SOLLI DEO GLORIA / „LEN BOHU PATRÍ SLÁVA“

Pod stuhou v oválnej kartuši je nápis:

*Im altesten Ampt. Herr Johann Carol Pirtsch*⁷² *Herr Martin Feistl*⁷³ a vročenie 1654.

Cechová truhlica, ktorú používal zlatnícky cech počas pôsobenia Samuela Libaya, reprezentovala mesto Banská Bystrica na Mileniárnej výstave v roku 1896 v Budapešti⁷⁴ a na Svetovej výstave v roku 1900 v Paríži.⁷⁵

V súkromných archívnych dokumentoch sa zachoval z roku 1879 list člena predstavenstva cechu zlatníkov Františka Rosenbergera, v ktorom sa obracia na Magistrát mesta o pomoc pri úschove cechovej truhlice, spolu so vzácnymi dokumentmi mapujúcimi históriu cechu a jej majstrov.⁷⁶

- List Františka Rosenbergera
- Zunftlade 15. Juni 1879

Vorderseite

Im Auftrage des löbl. neusohler Magistrates beehrt sich der Gefertigte als bis J. 1875 *fungiren-der* Gold und Silberarbeiter Innungs=Vorstand die bei ihm *deponirte* Lade sammt darin befindlichen *Actenstücke* als:

- I. 1 Truhe v. J. 1654 mit 2 Schlüssel
- II 1 St Siegel v. J. 1598 Silbern.

⁷² Poznámka autora: Zlatnícky majster v Banskej Bystrici spomínaný v rokoch 1647 – 1678.

⁷³ Poznámka autora: Zlatnícky majster v Banskej Bystrici spomínaný v rokoch 1641 – 1654.

⁷⁴ GRAUS, Igor: K prezentácii zbierok Mestského múzea v Banskej Bystrici na Mileniárnej výstave v Budapešti v roku 1896. In: *Metodický spravodaj*. 1 – 2, 1988, s. 36-40.

⁷⁵ GRAUS, Igor: Prezentácia zbierok Mestského múzea v Banskej Bystrici na Svetovej výstave v Paríži v roku 1900. In: *Zborník Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici*. č. 7, 1988, s. 303-322. Poznámka autora: Svetová výstava (*L'Exposition universelle de 1900*) oslavovala úspechy minulého storočia. Štýl, ktorý ju charakterizoval, bola *secesia*. V poradí piata výstava trvala od 15. apríla – 12. novembra a zvláštny výbor viedol Gustav Eiffel. Výstavu videlo viac ako 50 miliónov návštevníkov, zúčastnilo sa takmer 80 tisíc vystavovateľov zo 40 krajín sveta. V Paríži v tom čase spustili prvú linku metra. Súčasťou výstavy boli aj Letné olympijské hry. Na výstave sa prvýkrát objavil zvukový film a eskalátor.

⁷⁶ Nemenovaný súkromný zdroj: Protokol o odovzdaní cechovej truhlice do mestského archívu z 15. júna 1879.

- III.** a) Goldschmied-Ordnung v. J. 1580
b) 1630
c) 1723
d) 1692, 1693
e) J. 1740
f) J. 1805
- IV.** Wahl und Ordnung vom J. 1663 bis 1871 März 18ten.
- V.** Cassabuch: a) v J. 1713 b) J. 1817 bis 1875.
- VI.** Zeugniße, Belobungs-decrete und Correspondenzen lautend an H Samuel Libay Gold u. Silberarbeiter in Neusohl.
- VII.** Zeugniße, Quittungen, Protocolle und Correspondenzen von verschie denen Jahren – in das neusohler Stadt-Archiv zur Aufbewahrung hiermit zu übertragen.

Einem löbl Stadt-Magistrate ergebener Diener
Franz Rosenberger, m. p. Innungs=Vorstand.
Neusohl 1879 am 15ten Juni.

Cechová truhlica 1879

Z poverenia váženého banskobystriického magistrátu si dovoľuje dolu podpísaný člen predstavenstva cechu zlatníkov a strieborníkov pôsobiaci na tomto poste až do roku 1875, odovzdať u neho uschovanú truhlicu, vrátane jej nasledovného obsahu, do úschovy banskobystriického mestského archívu:

- I.** 1 truhlica z roku 1654 s dvomi kľúčmi
- II** 1 kus strieborného pečatidla z roku 1598
- III.** a) zlatnícky poriadok (artikuly) z roku 1580
b) z roku 1630
c) z roku 1723
d) z roku 1692 a 1693
e) z roku 1740
f) z roku 1805
- IV.** Volby a nariadenia z rokov 1663 až 18. marec 1871
- V.** Pokladničný denník: a) z roku 1713 b) z rokov 1817 – 1875
- VI.** Vysvedčenia, ocenenia a iná korešpondencia znejúca na meno pána Samuela Libaya zlatníka a strieborníka v Banskej Bystrici
- VII.** Vysvedčenia, potvrdenia, protokoly a korešpondenciu z rôznych rokov a pri rozličných príležitostiach;

Váženému mestskému magistrátu oddaný služobník
František Rosenberger
Predstavenstvo (člen predstavenstva) cechu zlatníkov a strieborníkov
Banská Bystrica 15. júna 1879

- List – odpoveď na žiadosť 18. júna 1879⁷⁷

Rückseite

Gegenwärtige Eingabe wird in der Registratur aufbewahrt, die Zechlade sammt den unterzeichneten Urkunden in das Stadt Archiv zur sorgfältigen Aufbewahrung *deponiert*, und hiervon Herr Franz Rosenberger gewesener Zunftvorstand unter gleichzeitiger Mittheilung seiner Eingabe in Abschrift quittierend verständigt.

Neusohl aus der am 18ten Juny 1879 abgehaltenen Magistratsrats Sitzung.

Al: Ráner
Bürgermeister

Zadná strana

Súčasná žiadosť sa uschová v registri, cechová truhlica spolu s podpísanými listinami sa uloží do mestského archívu k starostlivému uschovaniu, o čom zároveň potvrdí kópiu žiadosti pán František Rosenberger, predstavený cechu.
Banská Bystrica, zo zasadnutia magistrátu konaného dňa 18. júna 1879

Al: Ráner
starosta⁷⁸

V živote cechu zohrávalo dôležitú úlohu aj pečatidlo. Cech hneď po svojom vzniku začal vykonávať aj administratívnu činnosť, s ktorou súviselo aj jeho používanie. Pečatidlo cechu zlatníkov Banskej Bystrice je z roku 1598.⁷⁹ Pečatidlo slúžilo na potvrdzovanie právoplatnosti písomností z produkcie cechu. Odtlačky pečatidla cechu sa nachádzali na slávnostných vyhotoveniach výučných a majstrovských listov, pečafou sa potvrdzoval zápis o službe tovariša

⁷⁷ Nemenovaný súkromný zdroj: Protokol o odovzdaní cechovej truhlice do mestského archívu z 15. júna 1879.

⁷⁸ Poznámka autora: Alexander Ráner pôsobil ako starosta Banskej Bystrice v rokoch 1872 – 1880.

⁷⁹ Poznámka autora: Práve týmto pečatidlom bol potvrdený *Protokol o odovzdaní cechovej truhlice do mestského archívu z 15. júna 1879.*

vo vandrovnej knižke, účtovných dokladoch. Pečatidlo patrilo k najcennejšiemu inventáru cechu a bolo uchovávané v cechovej truhlici. Zhotovovanie pečatidiel bolo predovšetkým doménou zlatníckych cechov.⁸⁰

Pečatná doska pečatidla cechu zlatníkov v Banskej Bystrici je vyrobená zo striebra a držadlo je z dreva. V pečatnom poli sa nachádza patrón zlatníkov sv. Elígus. V kruhopise je text:

SIGIL(UM):AURIFABRORUM:CIVITATIS:NOVOSOLY:1598:

„PEČAŤ:ZLATNÍKOV:MESTA:BANSKÁ BYSTRICA:1598:“

Rozmery predmetu: výška 12 cm, ø 3,5 cm.⁸¹

Zlatnícka dielňa Libay – Rosenberger

Vo fonde Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici sa zachovala zlatnícka dielňa. Obsahuje pestrú škálu razidiel, používaných pri výrobe lyžíc alebo gombíkov. Široká druhová škála razidiel dokazuje rôznorodosť finálnych dekoratívnych a úžitkových výrobkov dielne. Dielňa obsahuje zlatnícky stôl – *ponk* na zhotovovanie a finalizovanie zlatníckych výrobkov, rôzne druhy nákoviek, zlatnícke váhy a kladivká. Zbierka obsahuje 344 evidenčných čísiel, čo predstavuje 344 kusov zbierkových predmetov. Široká druhová škála razidiel dokazuje rôznorodosť finálnych dekoratívnych a úžitkových výrobkov dielne. Najdôležitejšou časťou dielne je zlatnícky stôl – *ponk* na zhotovovanie a finalizovanie zlatníckych výrobkov. Na ňom sa nachádzajú tri druhy strojov:

- stroj na lisovanie kovových pásov 1 kus
- stroj na vrtanie 1 kus
- stroj na lisovanie pásového plechu 1 kus

Ďalšie nástrojové vybavenie dielne:

- nákova v kláte z tvrdého dreva 1 kus
- polica na ukladanie zlatníckych nástrojov 1 kus
- otáčavá stolička z tvrdého dreva 1 kus
- stojan na zlatnícke nákovy 1 kus

⁸⁰ BESEDIČ, Martin: *Z cechovej truhlice/Cechové pamiatky na Slovensku. Katalóg výstavy*. Bratislava : Slovenské národné múzeum – Historické múzeum, 2016, s. 104.

⁸¹ Predmet je evidovaný v zbierkach Stredoslovenského múzea pod číslom H – 01934.

- ochranná koža 2 kusy
- zlatnícke dlátko 1 kus
- nástroj na zhŕňanie pilín 1 kus
- zlatnícke kliešte 3 kusy
- zlatnícka ihlica 1 kus
- kľuka na otáčanie 4 kusy
- nádobka na rozpúšťanie striebra 1 kus
- zlatnícka lopatka používaná na tavenie kovu 1 kus
- zlatnícke kladivká 6 kusov
- železný masívny klin 1 kus
- súčiastky 20 kusov
- zveráky 2 kusy
- nákovy 4 kusy

Rozdelenie jednotlivých razidiel do podskupín podľa významu použitia:

- razidlo na privesky 2 kusy
- razidlo na rukoväte nožov 6 kusov
- razidlo na písmeňá 30 kusov
- razidlo na číslice 13 kusov
- razidlo na gombíky 55 kusov
- razidlo vegetatívny vzor 58 kusov
- razidlo na medaile 3 kusy
- razidlo na geometrické tvary 75 kusov
- razidlo na lyžice 11 kusov
- razidlo na brošne 6 kusov
- razidlo na prstene 6 kusov
- razidlo na medailóny 6 kusov
- razidlo zoomorfný vzor 3 kusy
- razidlo na erbový znak 3 kusy
- razidlo puncové 3 kusy
- razidlo iné 9 kusov⁸²

Historik, múzejník a autor prvej expozície dnešného Stredoslovenského múzea Kornel Divald (1872 – 1931)⁸³ vo svojej analýze prvej expozície a inštalácie zbierkových predmetov konštatuje:

⁸² GLOCKO, F.: *Samuel Libay*, s. 211-212.

[...] „Staré nástroje z dielne Libay – Rosenberger, ktoré sa do Bystrice dostali zásluhou Hlavného štátneho dozoru pre múzeá a knižnice, obsahovali len stroje po jednom na výrobu drôtového lana (?), na formovanie prsteňových kotúčov a na splošťovanie drôtu. Stroj na ťahanie drôtu som našiel u vdovy zlatníka Vilmosa Elmera, ale bol úplne rozobratý a neúplný, takže nebolo vhodné ho kúpiť pre múzeum. Mestu som odporučil od tejto vdovy kúpiť jeden zlatnícky stôl, drevený blok na nákovu, stojan na nákovu, čo na výstave dopĺňa je dojem zlatníckej dielne.“⁸⁴

Vybrané dielo Františka Rosenbergera

V zbierkach Stredoslovenského múzea sa nachádza o. i. aj nádherné dielo tohto zručného zlatníka. Je to *cukornička z bieleho striebra*. Vznikla v roku 1840, jej výška je 15 cm a námetom sa vracia k starým barokovým tradíciám. Čerpá zároveň aj zo slohotvorných prvkov 17. storočia. Na okrúhlejšej tepanej podstave je pripevnená liata noha v podobe bájenej ryby (delfín?), vrchnú časť cukorničky tvorí mušľovitá

⁸³ Kornel Divald (známy tiež pod pseudonymom *György Tarczai* a *Cornelius*) sa narodil 21. mája 1872 v Prešove, kde bol 9. júna pokrstený. Rodina Divaldovcov bola jedna z najslávnejších a známych rodinných dynastií fotografov v Uhorsku. Kornel bol najmladším členom rodiny. V rodinnom prostredí dostal prvé kultúrne a historické základy aj vzťah k umeniu. Jeho otec Karol Divald (1830 – 1897) bol fotograf, vydavateľ, lekárnik a svetlotlačiar. Kornel Divald zohral významnú úlohu pri zakladaní a formovaní budúceho Mestského múzea v Banskej Bystrici. Vytvorením prvej múzejnej expozície bol na návrh Viliama Fraknóia (1843 – 1924), rímskokatolíckeho kňaza, veľkoveradínskeho kanonika, biskupa arbeského a uhorského historika, poverený Kornel Divald, pričom mu bol určený termín 15. september 1909. Divald sa stal scenáristom a aj realizátorom prvej muzeálnej expozície. S prácou začal 1. júna 1909, opísal viac ako dva a pol tisíc predmetov, teda všetky, ktoré sa v tom čase v múzeu nachádzali. Mineralogické a numizmatické predmety popísal Dr. Samuel Bothár. Prvá muzeálna expozícia v Matejovom dome bola slávnostne otvorená 17. októbra 1909. In: GLOCKO, Filip: Kornel Divald. In: *Radničné noviny mesta Banská Bystrica*. roč. XIII, č. 2, február 2019, v tlači.

⁸⁴ DIVALD, Kornel: A Besztercebányai Múzeum gyarapodása (1913 – 1914). In: *Múzeumi és könyvtári értesítő*. VII évf., 1913, s. 228-231.

otvorená nádoba – lastúra, ukončená pozlátanou guľičkou – perlou.⁸⁵ Pozlátané je aj vnútro cukorničky. Na obrube podstavca z vonkajšej strany sa nachádza banskobystriická cechová overovacia značka a autorská značka Františka Rosenbergera. Toto majstrovské dielo odráža nielen Rosenbergerovu zručnosť, ale najmä manuálny cit v detaile tepanej zlatníckej techniky a práce.

Kornel Divald sa o diele umiestnenom v prvej expozícii Matejov dom zmieňuje:

[...] „Vrcholom vystavených kusov z dielne Libay – Rosenberger je ozdobná nádoba lastúrovej tvare zdobená delfínmi, ktorá podľa puncov je isto dielom Rosenbergera z roku 1840. Majster toto dielo, ktoré pripomína Lastúru Libayho v bansko-bystrickom evanjelickom kostole, označil čipkovaným puncom v tvare slivky s monogramom F. R. Razítko na tento punc je vystavený pri 17 centimetrovej striebornej mušle.“⁸⁶

Majstrovské a overovacie značky Františka Rosenbergera

Punc (fr. *poinçon*) je oficiálna značka, ktorú výrobca (alebo dovozca) výrobku z drahého kovu používa na označenie miesta jeho pôvodu a ktorým zároveň pôvod garantuje. Sú to najčastejšie iniciály zlatníka alebo symbol, alebo kombinácia oboch. Pred zavedením štylizovaných značiek fungovali iba primitívne označenia výrobkov.

História puncovania je spojená s Francúzskom. Aby sa zabránilo zneužívaniu drahých kovov, pristúpili vo Francúzsku v roku 1260 k regulácii spoločností cechov a v roku 1275 nariadil Philippe III. le

⁸⁵ Poznámka autora: Obdobné dielo vytvoril aj Samuel Libay už v roku 1833. Ide o striebornú misu v tvare morskej lastúry – stredne veľká strieborná misa na nohe má okrúhly podstavec s päťou, vyhotovenou tepaním. Misa má liatu nohu v tvare dravej ryby, pripomínajúcej rybieho hada, ktorý sa čelúšťami opiera o podstavec misy a esovito skrútené telo so šupinami sa chvostom opiera a zároveň podopiera misu. Misa v tvare lastúry má asymetrický tvar, na jednej strane má mušľovité vejárovité rozšírenie, na strane druhej je časť rebrovania vytočená dovnútra misy a ukončená guľkou, pripomínajúcou perlu. Na zadnej časti päty sa nachádza banskobystriická overovacia značka z roku 1833 a znak majstra s vypísaným menom Libay v obdĺžniku. K zaujímavostiam patrí popis Kornela Divalda, ktorému nádoba pripomínala naberačku vody zo 17. storočia aj cukorničku. Zaujímavý je aj osud umeleckého diela, keď sa popisovaný artefakt dostal v roku 1897 do vlastníctva banskobystriického evanjelického kostola z darov zlatníka Pavla Rennera, a je dokonca spájaný s nádobou, slúžiacou ako monštrancia. Strieborná misa už nie je v súčasnosti súčasťou zbierky ECAV a v kostole sa nenachádza. GLOCKO, F.: *Samuel Libay*, s. 179.

⁸⁶ DIVALD, K.: *A Besztercebányai Múzeum*, s. 228-231.

Hardi (1245 – 1285),⁸⁷ aby každá spoločnosť zlatníkov (*jurande en maison commune*) označila čistým úderom všetky strieborné diela. V 15. storočí to už museli byť dva údery na výrobku, reprezentujúce zlatníka a cech, do ktorého zlatník patrili.⁸⁸

V Taliansku, kde sa zachovala prvá značková práca zo 14. storočia, označovali artefakt iniciálami miesta výroby.⁸⁹

Na Slovensku máme prvú písomnú zmienku o pomere legovania striebra s meďou a o overovaní hotových prác majstrovskou značkou v 74. bode štatútu spišských Sasov z roku 1370, v ktorom sa prikazuje zlatníkom pridať k marke rýdzeho striebra iba 1 lôt medi. Na znak toho, že pri legovaní dodržal zlatník predpisy, musel vyraziť na hotový výrobok svoju značku. Svojou značkou ručili zlatníci aj za kvalitu použitého materiálu. Od 16. storočia sa objavujú na zlatníckom výrobku obyčajne dve značky: *majstrovská*, tvorená väčšinou iniciálkami mena majstra a *cechová* overovacia, ktorou býval erb daného mesta.⁹⁰

Známe sú nasledovné podoby Rosenbergerovho majstrovského znaku:

- iniciály *FR* v polkruhmi ozdobenom srdci,
- iniciály *FR* v štvorci,
- priezvisko *ROSENBERGER* v obdĺžniku.

František Rosenberger používal od polovice 19. storočia ako doplnok k majstrovej značke ešte lokalizáciu vzniknutého diela, v tomto prípade Banskej Bystrice (Neusohl):

- v rokoch 1848 – 1860 *Neusohl*
- po roku 1860 *NEUSOHL*⁹¹

⁸⁷ Poznámka autora: V rokoch 1270 – 1285 francúzsky kráľ, bol druhým synom kráľa Eudovíta IX.

⁸⁸ *La Grande Encyclopédie LAROUSSE*.

<http://www.larousse.fr/archives/rechercher?q=poin%C3%A7on&base=grande-encyclopedie>.

⁸⁹ TORANOVÁ, E.: *Zlatníctvo na Slovensku*, s. 8.

⁹⁰ Poznámka autora: Najstaršiu tradíciu v slovenskom zlatníctve mal košický zlatnícky cech, ktorý pôsobil v meste už v 14. storočí. K významným zlatníkom patrili majster Antonius, autor rezaného mestského pečatidla mesta Košice z roku 1504. Pečatidlo je vystavené v stálnej expozícii VSM *Storočia v umení* a prezentuje dobový doklad i jednu zo zlatníckych techník, ktorou bolo rezanie do kovu.

⁹¹ KŐZSÉGHY, Elemér: *Magyarország ötvösjegyek a középkortól 1867-ig*. Budapest 1936, s. 15.

Zoznam evidovaných a zistených diel Františka Rosenbergera

1. Cukornička (1823) – nezistené vlastníctvo a depozitár predmetu
2. Cukornička z bieleho striebra (1840) – Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici
3. Strieborná polievková lyžica (1857) – Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici
4. Filigránové klieštiky na cukor (1827) – SNM – Historické múzeum, Bratislava
5. Soľničky s delfínom, 2 kusy (1828) – SNM – Historické múzeum, Bratislava
6. Príbor v drevenom puzdre (1860) – SNM – Historické múzeum, Bratislava
7. Strieborná lyžica (1861) – SNM – Historické múzeum, Bratislava
8. Lyžica s nápisom A. M. 9. 2. 1861 B. H. – SNM – Historické múzeum, Bratislava
9. Lyžice s monogramom K, 2 kusy – SNM – Historické múzeum, Bratislava
10. Súbor troch lyžíc (1828) – Umelecko - priemyselné múzeum, Budapešť
11. Súbor troch čajových lyžičiek (1831) – Umelecko - priemyselné múzeum, Budapešť
12. Stojan pod príbor z mincí (1848) – Umelecko - priemyselné múzeum, Budapešť
13. Dóza na šnupavý tabak – Maďarské národné múzeum, Budapešť
14. Kalich – Slovenský katolícky kostol v Banskej Bystrici
15. Klieštiky na cukor (1858) – Maďarský aukčný dom BÁV
16. Okrasný štipec – dielo v súkromnom vlastníctve Alfréda Engelmana
17. Obojstranná lekárnická lyžica – dielo v súkromnom vlastníctve Alfréda Engelmana
18. Nádoba na ocot a olej s delfínom – dielo v súkromnom vlastníctve Dr. Tibora Scitovszkeho
19. Košík – dielo v súkromnom vlastníctve Aurélné Egry
20. Príbory (1848 – 1859) – nezistené vlastníctvo a depozitár predmetov

21. Zlatý zásunbný prsteň s gravírovaním LFvR – dielo v súkromnom vlastníctve Andorné Radvánszky

VILIAM EMLER
(1839 – 1897)

Viliam Emler (tiež *Vilmos, Wilhelm, Vilhelmus Elmer*) sa narodil 26. novembra 1839 v Banskej Štiavnici. Jeho otec *Ignatius Emler* a matka *Anna Schusterová* mali okrem neho ešte troch ďalších synov: *Gabriela* (*29. marec 1842), *Alexandra Jozefa* (*18. marec 1844) a *Alexandra Ignáca* (*23. júl 1845). Pri krste všetkých detí sú ako krstní rodičia zapísaní banskoštiavnickí mešťania *Anton Hönig* a *Juliana Czoborová*.

Budúci zlatník Viliam Emler sa začal učiť za zlatníka v rodnom meste. Štyri roky bol učňom u chýrneho zlatníka *Jakuba Trauera*, ktorý sa vyučil u slávneho banskobystrického zlatníka *Samuela Libaya*. Ten ho prijal do učenia 20. augusta 1828 potom, ako sa *Trauer* preukázal potvrdením od banskoštiavnického radného *von Banka*, že už dva roky bol učňom u kremnického zlatníka *Juraja Wienera*. Banskobystrický cech prijal *Trauera* do učenia k *Libayovi* na tri roky. Po troch rokoch sa na základe majstrovej žiadosti – predloženého *Freystückeru* a zaplatení poplatku 7 forintov – stal 17. júla 1831 zlatníckym tovarišom. Svoju zlatnícku majstrovskú kariéru rozvíjal *Jakub Trauer* v už spomínanej Banskej Štiavnici.

Dňa 7. februára 1858 bol Emler prijatý zlatníkom a striebrotepcom (*Gold – und Silberarbeiter*) *Františkom Rosenbergerom* na doplnenie učňovskej doby. Svedectvo o prepustení z učenia, na základe ktorého ho *Rosenberger* prijal, mu poskytol spomínaný *Jakub Trauer*. Doklad je datovaný z 15. apríla 1857. Viliam Emler doniesol prepúšťací list a vyhovel dohode s majstrom, keď sľúbil poslušnosť a vernosť cechu a cechmajstrovi. Emlerova matka sa zaviazala, že bude syna po celú dobu učenia šatiť. Ak budú splnené všetky požiadavky, *František Rosenberger* započíta Emlerovi odrobené štyri roky u *Jakuba Trauera* a ak bude s jeho prácou spokojný, odpustí mu štvrt až pol roka a zaplatí 1 forint a 10 grajciarov.⁹²

⁹² GLOCKO, F.: *Samuel Libay*, s. 218.

Viliam Emler sa 30. apríla 1860 ako 21-ročný stal zlatníckym tovarišom. Zaplatil 1 forint a 57 aj pol grajciara v rakúskej mene. Emler bol najnadanejším žiakom majstra Františka Rosenbergera. Emlera prijali 18. marca 1871 za majstra banskobystriického cechu potom, čo predložil svoj *Gewebe-Schein*⁹³ a predstavil svoje majstrovské dielo – *dámsky prsteň s rubínom*. Zaplatil aj taxu 10 forintov a 50 grajciarov.⁹⁴

V meste pôsobil ako zlatník na pozícii druhého cechmajstra aj v roku 1872. Jeho význam spočíval nielen v zlatníckej práci, ale mimoriadnym spôsobom sa zaslúžil aj o zachovanie časti zlatníckej dielne majstrov Františka Rosenbergera a Samuela Libaya.

Kornel Divald v práci *A Besztercebányai Múzeum gyarapodása*, kde sa venuje histórii zlatníckej dielne a jej inštalácii v prvej expozícii Matejov dom, v ktorej vznikali významné diela Samuela Libay, Františka Rosenbergera a Viliama Emlera, píše:

[...] „*Len na štvrtom poschodí, kde sa doteraz nepodarilo nahradiť sakrálné pamiatky takými významnými, aké boli vrátené, som mohol realizovať zmeny. V jednej stojacej vitríne, v ktorej pri otvorení múzea boli vystavené kalichy, doteraz používané pri bohoslužbách a ďalšie zlatnícke práce, vznikol priestor pre uloženie nástrojov z bývalej zlatníckej dielne Samuela Libaya. Tieto pre múzeum kúpil Štátny inšpektorát múzeí a knižníc pred tromi rokmi. Dovtedy boli v sklade haraburdia jedného banskobystriického obchodníka, odkiaľ ich chceli dať do šrotu. Žiaľ, zbierka nie je úplná, ale máme možnosť jej doplnenia, čo sa čiastočne podarilo už v súčasnosti. Nadviazali sme kontakt s Viliamom Emlerom, ktorý sa vyučil u Františka Rosenbergera, žiaka Samuela Libaya. Rosenbergera v najširšom slova zmysle môžeme zaradiť medzi tradičných zlatníkov, aj keď jeho práca len kopíruje Libaya. Zo zlatotepeckých nástrojov si pozornosť zaslúžia formovacie razidlá z ocele, ktoré vynikajúci zlatníci v minulosti vo vlastných dielňach vyryli do zmäkčenej ocele. Celá séria jednoduchých oceľových razidiel s oválnou hlavickou pozostávajúca z tri a polstovky kusov, umožňujúce tvarovanie a formovanie vypuklých reliéfov rôznych foriem, rytých ozdobovacích motívov, predstavuje vzorkovnícu najčastejšie používaných dobových výzdobných motívov v zlatníctve XVIII. storočia.*

⁹³ Poznámka autora: Živnostenský list.

⁹⁴ GLOCKO, F.: *Samuel Libay*, s. 218.

V rade zlatníckych náradí z Libay-Rosenbergerovej dielne okrem formovacích razidiel a želiez zobrazujúcich ruže, kvety, mušle, kartuše nachádzame i jednoduchšie formy na výrobu gombíkov, rukoväti nožov, ale i nástroje na voľné opracovanie – cizelovacie ocele. V moderných umeleckopriemyselných školách študenti dodnes, aj keď bez predlôh, takýmito oceľovými nástrojmi realizujú donekonečna sa opakujúce výzdobné motívy. Tieto nedávno minulé umeleckopriemyselné snaženia vedú k mylnému chápaniu tejto práce na školách, čo vedie k zavádzaniu strojového opracovania v snahe priblížiť sa k zašlej sláve tohto remesla.

Lenže školy sa minuli cieľom, sčasti tým, že stroj povýšili na majstra, na druhej strane tým, že vychovávajú umelcov – klenotníkov, čím odobrali študentom možnosť každodennej remeselnej obživy. Posudzujúc však zo zachovaných nástrojov, nemých svedkov dobrého starého Libaya a jeho súčasníkov v banskobystrickom múzeu, že sa nehanbili vyrábať vo svojich zlatníckych dielňach jednoduché príbory a rôzne kuchynské náradia, ale aj medené gombíky a frčky na vojenské rovnošaty, medzitým realizovali objednávky na umelecké výrobky, ktoré tiež výborne zvládli.“⁹⁵

Po smrti Viliama Emlera (1897) odovzdala jeho ovdovelá manželka Juliana Linkesch (1853 – 1902) časť dielne do budúcej expozície múzea.

Ako píše Kornel Divald v práci A Beszterczébányai Múzeum gyarapodása: [...] „Jeden stroj na vyťahovanie drôtu som našiel v dome vdovy po vyššie spomínanom Viliamovi Emlerovi, ktorý však nebol úplný a preto zatiaľ do múzea nevhodný. V prípade, že sa ďalšie súčiastky nájdu, bude stroj pre múzeum žiaduci. Zároveň však, od vdovy Elmerovej mesto na základe môjho odporúčenia, zakúpilo jeden zlatnícky pracovný stôl, kovadlinu osadenú na drevenom kmeni a zatiaľ pre výstavné účely požičalo stojan na kovadliny, ktorý pri nástrojoch umiestnených v stojacej vitríne vytvára dojem rohu zlatníckej dielne...“⁹⁶

Viliam Emler zomrel 21. októbra 1897 vo veku 57 rokov. Pohreb sa konal o tri dni neskôr 24. októbra. Pochovaný je na rímskokatolíckom cintoríne v Banskej Bystrici, kde má aj výrazný a viditeľný náhrobný kameň s nápisom: *Áldás és béke lengjen a legjobb féri drága porai felett! / „Nech je požehnanie a pokoj nad drahými pozostatkami najlepšieho muža!“*

⁹⁵ DIVALD, K.: A Beszterczébányai Múzeum, s. 228-231.

⁹⁶ DIVALD, K.: A Beszterczébányai Múzeum, s. 228-231.

Hneď vedľa Viliama je pochovaná v rodinnom hrobe aj jeho matka Anna Schusterová, ktorá zomrela ako 82-ročná 19. mája v roku 1897. V rodinnej hrobke je pochovaný aj jeho brat Alexander, ktorý zomrel v roku 1931, Mária Emlerová, rod. Trauerová (1881 – 1964) a Mária Bačkorová, rod. Emlerová (1907 – 1990).⁹⁷

Zaujímavosťou je, že meno Viliama Emlera žilo po jeho smrti aj naďalej a to prostredníctvom tzv. najstaršieho banskobystrického zlatníckeho závodu fungujúceho pod názvom: *Vd. V. EMLERA nást. P. LINKESCH* sídliaceho na tzv. Hornom námestí číslo 3. Podnik viedla Paula Linkeschová (1865 – 1951).⁹⁸

V zbierkach Stredoslovenského múzea sa nachádza vybavenie zlatníckej dielne:

Nákova ukotvená v kláte. Z tvrdého dubového dreva v hornej časti spevneného obručou. Železná nákova v tvare hranola má rozmery: dĺžka 11 cm, šírka 10,2 cm a výška 10,8 cm. Rozmery valcovitého klátu sú: výška 69 cm, ø 62 cm.

Stôl z tvrdého dreva. Doska je formovaná tromi polkruhovitými zárezmi. V strede dosky je priehlbina vyplnená mosadznou dierkovanou mištičkou. V prednej časti stolíka je uložená dlhá úzka zásuvka, do ktorej sa zachytával zlatý prach a ktorá prechádza priečne celým stolíkom. Po stranách stolíka sú zasunuté 2 malé, krátke zásuvky. Stôl má 4 nohy z mäkkého dreva v tvare hranolov. Predná pravá noha v tvare hranola je vyplnená 2 malými zásuvkami. Na stole sú pripevnené 3 zlatnícke nástroje. Na jednej nohe stola je zavesený nepravidelný kus ochrannej kože – jelenice. Rozmery stola sú: dĺžka 100 cm a výška 83 cm.

Stojan na zlatnícke nákovy. Vysoký formovaný stojan z mäkkého dreva je určený na uskladnenie železných nákov. Stupňovitý stojan je zložený z dvoch dosiek, ktoré majú na prednej strane vyrezaných 11 zárezov určených na ukladanie nákov.

⁹⁷ GLOCKO, Filip: Zlatnícky stôl, nákovy, polica a stojan na zlatnícke nákovy (Život a dielo zlatníka Vilmosa Emlera v zbierkach Stredoslovenského múzea). In: *Bystrický Permon*. roč. XVI, č. 3, september 2018, s. 5.

⁹⁸ GLOCKO, F.: Zlatnícky stôl, s. 5.

Obrazová príloha

1. Cukornička z bieleho striebra (1840). Zdroj: Stredoslovenské múzeum

2. Glabitsov pokál (1835). Zdroj: Stredoslovenské múzeum

3. Zlatnícke značky Františka Rosenbergera. Zdroj: TORANOVÁ, E.: *Zlatníctvo na Slovensku*

4. Viliam Emler (1839 – 1897). Zdroj: Archív autora

5. Zlatnícka dielňa majstrov Františka Rosenbergera a Samuela Libaya.
Zdroj: Stredoslovenské múzeum